

**РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
НАРОДЕН ПРАВОБРАНИТЕЛ**

**ИНФОРМАЦИЈА
ЗА ИЗВРШУВАЊЕТО НА ВОСПИТНО-ПОПРАВНАТА МЕРКА УПАТУВАЊЕ ВО
ВОСПИТНО-ПОПРАВЕН ДОМ НА МАЛОЛЕТНИ ЛИЦА**

СКОПЈЕ, ЈУЛИ 2008 ГОДИНА

ВОВЕД

Со законодавството на Република Македонија е определено дека заводската мерка упатување во воспитно-поправен дом се изрекува спрема малолетник кога постои потреба од потрајни мерки за негово воспитување, превоспитување. При изрекувањето на мерката упатување во воспитно-поправен дом, судот води сметка за тежината и природата на стореното дело, како и за околностите дали спрема малолетникот порано биле изрекувани воспитни мерки или казна малолетнички затвор. Во воспитно-поправниот дом малолетникот останува најмалку една година, а најмногу пет години. Притоа судот не го одредува нејзиното траење, туку за тоа дополнително одлучува. За воспитно-поправната мерка, судот донесува решение во кое се наведува само видот на мерката, но специфично е што малолетникот не се огласува за виновен за кривичното дело кое му се става на товар. Во образложението на ова решение се наведуваат само описот на делото и околностите кои ја оправдуваат примената на изречената воспитна мерка.

За успешно извршување на заводските мерки потребно е да постои соработка и меѓусебна комуникација помеѓу судот, центрите за социјална работа и секако установата во која се извршува мерката. Во контекст на наведеното, центарот за социјална работа има должност по приемот на одлуката на надлежниот суд со која на малолетникот му е изречена една од заводските мерки- упатување во воспитно-поправен дом, да ја извести установата за датумот кога малолетникот треба да се јави во установата за извршување на мерката. Во овој сегмент значајна е и соработката со Министерството за внатрешни работи во случаите кога малолетното лице нема да се јави на извршување на заводската мерка или пак самоволно ќе ја напушти установата. Од друга страна пак, установата во која се извршува мерката, најдоцна три месеци пред планираното отпуштање на малолетното лице го известува центарот за социјална работа и едновременно му предлага мерки што треба да бидат преземени со цел натамошно успешно спроведување на воспитниот процес. Исто така, центарот за социјална работа за сите преземени мерки го известува надлежниот суд. Надзор врз спроведувањето на воспитно-поправната мерка упатување во воспитно-поправен дом врши судот.

ПРАВНА РАМКА ЗА ПОСТАПУВАЊЕ НА НАРОДНИОТ ПРАВОБРАНИТЕЛ И ПРИКАЗ НА СОСТОЈБАТА

Со одредбата на членот 31 од Законот за народен правобранител (“Службен весник” на РМ бр. 60/03), определено е дека оваа институција е надлежна да ги следи состојбите на почитување и заштита на уставните и законските права на лицата во органите, организациите и установите во кои слободата на движење е ограничена особено на приведените, притворените и

лицата кои изаржуваат казна затвор или воспитно-поправна мерка во казнено-поправните и воспитно-поправните установи. Според оваа законска одредба, Народниот правобранител оваа законска функција ја остварува со посети и увиди без претходна најава или одобрение, а со лицата сместени во органите, организациите или установите разговара без присуство на службени лица.

Во функција на спроведување на оваа надлежност, Народниот правобранител во текот на втората половина на месец јуни ги посети Воспитно-поправниот дом Тетово и Воспитно-поправниот дом Скопје.

1. Воспитно - поправен дом Тетово

Воспитно-поправниот дом „Тетово“ е установа во која се извршува воспитно-поправната мерка упатување во воспитно-поправен дом на малолетните лица од машки пол и од 26.12.2001 година функционира во објект во состав на Казнено-поправната установа „Скопје“ во населбата Шуто Оризари во Скопје.

Самиот факт дека оваа воспитно-поправна установа функцијата ја врши во просториите на Затвор Скопје укажува дека тоа се прави во вонредни услови без вистински и реални шанси да се задоволат правата на штитениците сместени во оваа установа и да се воспостави и овозможи процес на нивна вистинска ресоцијализација.

Неспорен е фактот дека оваа институција функционира во објект кој не ги задоволува пенолошките стандарди поради што во такви услови е тешко да се спроведува воспитно-поправниот процес врз малолетните лица.

Имено, објектот е лоциран во продолжение на затворската трпезарија, а одделен е со импровизирана метална ограда која може да се поместува.

Објектот се состои од приземни и простории на кат. Во приземјето сместена е надзорната служба, која е опремена со систем за електронско набљудување на штитениците во заедничките простории, канцелариска просторија што ја користи управата на Домот, но и лекарот, кујна, просторија што истовремено врши функција на трпезарија, училница и библиотека, потоа просторија во која има 2 туш кабини, пералница и сушара. Во приземниот дел сместено е и Затвореното одделение. Во функција на ова одделение се 2 спални соби од кои едната се користи и како изолација, просторија која се користи како училница и занимална, а исто така во состав на овој дел е и мал отворен простор. Во Затвореното одделение се сместуваат и дел од малолетните лица по приемот во домот, односно тој дел се користи и како приемно одделение, но во зависност од можностите, односно сместувачките капацитети се води сметка контактите на овие малолетници со малолетниците од Затвореното одделение да се сведат на минимум, односно онолку колку што овозможуваат сместувачките капацитети.

На горниот кат се наоѓаат 6 спални, во кои се сместени штитениците од отворените групи, односно првата и втората превоспитна група, но и од тој дел една просторија има функција на приемно одделение. Една од просториите се користи како занимална бидејќи е опремена со 2 компјутера и телевизор, но и како библиотека чиј фонд е оформен преку донации од: Црвениот крст, Градската библиотека Тетово и други. Оваа просторија, во зависност од потребите ја користи и стручниот тим во текот на својата работа. На спратот се наоѓаат и 2 санитарни јазли.

Спалните соби кои се сместени на горниот кат опремени се со железни кревети на кои постелнината е чиста, но дотраена. Во собите има шкафови, а прозорците се со стандардна големина и обезбедуваат светлина и природна

вентилација. Малолетниците во спалните се распоредени без разлика на нивната национална припадност. Санитарните јазли ги задоволуваат основните стандарди на ниво кое е можно во вонредни услови во кои функционира воспитно-поправниот дом, но нивниот број не е доволен во однос на бројот на малолетниците.

Во домот функцијата на трпезарија, библиотека, училница и занимална ја има една иста просторија во која се импровизира во зависност од потребите, поради што е потребно итно проширување, односно обезбедување на посебни простории со соодветни намени.

Кујната е чиста и уредна, поплочена, но мала. Опремена е со најосновните елементи кои би било добро да се заменат со нови емајлирани површини, наместо постојните дрвени, бидејќи на тој начин би се овозможил повисок степен на хигиена, а би било добро да се доопреми и со машина за миење садови. Во таа кујна се спрема храната за малолетниците каде на видно место е истакнато менито, составено од страна на Комисијата. Дел од штитениците учествуваат во работата во кујна, заедно со готвачот-инструктор и на тој начин се стекнуваат со знаења од областа на гастрономијата.

Малолетните лица сами се грижат за хигиената, а средства за хигиена добиваат редовно.

Спортските активности се изведуваат на еден кош сместен на платото пред објектот кое го претставува кошаркарското игралиште. Има и маса за пинг-понг, која во зависност од временските услови се сместува и во трпезаријата, а фудбалското игралиште е во продолжение пред објектот, но тука спортски активности имаат и затворените лица од КПУ „Скопје“. Поради ваквата состојба, односно мешањето на малолетните со осудените лица нема услови за нормално одвивање на спортските активности, односно таквите активности се одвиваат под постојан зголемен надзор од стражарската служба, со цел да се избегнат меѓусебни контакти и влијание врз малолетниците, како и евентуалните конфликти.

Во воспитно-поправниот дом инструкторската служба нема посебни простории, односно работилници. Стручното оспособување со определен вид занимање се врши во зависност од потребите и можностите во Домот, односно штитениците се вклучени во поправката на инвентарот во домот, како и во дејствијата коишто се преземаат за одржување на домот. Исто така, штитениците се вклучени и во работа во кујната.

При увидот извршен е разговор со малолетните лица, при што истакнаа дека се задоволни од третманот и од односот на службените лица кон нив, но иако се задоволни од исхраната, наведоа дека менито треба да биде дополнето со овошје и дека за ужина би сакале да добиваат повеќе пецива.

На денот на посетата во Воспитно-поправниот дом „Тетово“ евидентирани беа вкупно 37 малолетници од кои 23 беа на самото место, расход 14, 12 во бегство, 1 малолетник на отсуство и 1 во затвор, а капацитетот на Домот е за 25 лица.

Воспитно-поправниот дом организиран е во: приемно одделение; прва воспитна група; втора воспитна група и рестриктивно одделение.

Во домот се вработени 41 лице, од кои 36 се од машки и 5 се од женски пол. Од вкупниот број вработени според националната структура 36 се Македонци, 4 Албанци и 1 Србин. Со Домот раководи директор, кој има заменик, раководител на Секторот за ресоцијализација, раководител на Инструкторскиот сектор, заповедник, командир и одговорно лице на стручниот тим кој го сочинуваат: психолог, социолог, педагог и по потреба лекар. Во домот во Скопје функционира превоспитна, надзорна, инструкторска и

медицинска служба, а во Тетово сместена е дирекцијата, односно управно-финансиската служба.

Малолетните лица во Воспитно-поправниот дом се упатуваат по изрекувањето на воспитната мерка упатување во воспитно-поправен дом со донесување на правосилно решение со упатен акт и мерката е со времетраење од 1 до 5 години.

По доаѓањето во Домот, малолетникот еден месец престојува во приемното одделение и за тој период е под опсервација на стручни лица, потоа се изработува програма од стручниот тим и малолетникот се распоредува во соодветна воспитна група.

Во домот основното образование е задолжително, односно секој малолетник мора да заврши основно образование, а т.н. подготвителна настава ја водат наставници од ОУ „Макаренко“ од 11 до 13 часот, секој ден освен во викендите. На денот на посетата остварена е средба со наставникот од одделенска настава, при што беше истакнато дека наставата се одвива без потешкотии, малолетниците го совладуваат градивото во рамките на своите интелектуални способности, наставата се изведува на македонски јазик, но во паралелките од 5 до 8 одделение наставниците по потреба предаваат и на албански јазик, односно кога сметаат дека тоа ќе придонесе малолетниците полесно да го совладаат градивото. Дневниците во кои се евидентира успехот на штитениците најчесто се чуваат во ОУ „Макаренко“, а наставниците еден ден во седмицата ги внесуваат оценките и другите забелешки. Од страна на наставничката како проблем беше истакната неможност да се издаде свидетелство на секој штитеник на крајот на учебната година, бидејќи дел од нив не биле евидентирани во матичната евиденција, односно немаат извод од матичната книга на родените.

За малолетниците кои биле запишани во средно училиште беше истакнато дека го завршуваат вонредно со полагање испити.

За време на извршувањето на воспитната мерка малолетниците можат да учат и занает, со цел да бидат егзистенцијално обезбедени по истекот на воспитната мерка и нивно прилагодување и социјализирање во натамошниот живот. Практичната обука се изведува во текот на 18 месеци и малолетникот добива уверение за завршен занает.

Медицинската служба во домот ја сочинува еден лекар. Во Домот нема амбуланта, туку само една мала просторија која лекарот ја користи по потреба, бидејќи таа просторија истовремено ја користи и Управата на домот. Во оваа просторија има фрижидер во кој се чуваат одделни медикаменти на определена температура, вага за мерење на телесната тежина, како и еден плакар во кој е сместена картотеката, односно здравствената евиденција на штитениците. На денот на посетата не беше остварен контакт со лекарот и беше наведено дека е оправдано отсутен од работа. Истакнато е дека малолетниците согласно предвиденото во законот, се прегледуваат при приемот, а податоците за утврдената здравствена состојба се внесуваат во здравствениот картон, а исто така и по завршувањето на воспитната мерка секој малолетник бил прегледуван. Систематски прегледи се вршат на секои 6 месеци со што континуирано се следи здравствената состојба на малолетните лица, а секојдневно извршените прегледи лекарот ги евидентира во дневникот за работа. Во разговорот беше истакнато дека за сите стоматолошки прегледи и интервенции кај малолетните лица Домот има склучено договор со приватна стоматолошка амбуланта, а за останатите здравствени услуги, по потреба, малолетните лица се носат во најблиските надворешни здравствени организации. Малолетните лица кои се сместени во Домот не се здравствено

осигурани, но сепак добиваат здравствена заштита според општите прописи и согласно одредбите од Законот за извршување на санкциите и сите трошоци за здравствените прегледи и медицинската терапија ги подмирува Домот. Во однос на пропишаната терапија, наведено е дека по правило ја дели лекарот, но во негово отсуство терапијата се остава на дежурниот надзорник, спакувана во посебни најлонски кеси за секој малолетник со напишано упатство за начинот на дозирање на лекот. Во домот нема посебна просторија наменета за аптека, во која би се чувале лекарствата за да бидат достапни веднаш и во интервентни случаи, но лекарства има доволно кои по потреба веднаш се доставуваат од Тетово, а во домот секогаш ги има најосновните аналгетици и антибиотици.

Ако во текот на издржувањето на воспитната мерка малолетникот направи прекршок се води дисциплинска постапка. Од извршениот увид во дневникот за евиденција на дисциплинските казни утврдено е дека до денот на посетата се евидентирани 74 дисциплински казни. За дисциплинската постапка се изготвува пријава, со мислење за малолетникот и за сторениот прекршок кое го дава воспитачот, за здравствената состојба се произнесува докторот, а за прекршокот изјава дава малолетникот, додека видот на казната ја одредува директорот. Решението за изрекување на дисциплинската казна го донесува директорот на Домот, но од извршениот увид утврдено е дека ниту еден малолетник нема постапено согласно правната поука на решението, односно во определениот рок го нема искористено правото на жалба до директорот на Управата за извршување на санкции.

Малолетникот за време на престојот во Домот има право на посета, а со одобрение може определено време од денот да помине и надвор од Домот. Исто така по истекот на четвртиот месец ако се прилагоди на животот во Домот, на малолетникот му следува и одредена погодност: викенд, наградно отсуство, редовно отсуство. Од страна на службените лица во Домот истакнато е дека се води сметка за верските чувства на штитениците, односно се практикува тие да бидат пуштени за верските празници надвор од Домот обично по 10 часа, но со посета, односно со членовите на нивните семејства.

По истекот на шестиот месец од престојот во Домот, стручниот тим на Воспитно-поправниот дом изработува извештај за судот, односно судијата во кој се елаборира однесувањето-прифаќањето на мерката од страна на малолетникот.

Ако малолетникот избега од Домот или од дозволеният викенд или отсуство не се врати назад во определеното време, Воспитно-поправниот дом ги известува органите при Министерството за внатрешни работи, за што на увид беше приложено и досие од штитеник во кое покрај другата документација беше и известувањето до Министерството за внатрешни работи, односно потерница по штитеникот, а потоа и писмен акт од кој е видно дека штитеникот е пронајден и вратен во Домот.

Во домот има истакнат куќен ред, книга за поплаки, а функционира и домската заедница.

По завршувањето на воспитната мерка, односно програмата, Воспитно-поправниот дом остварува контакти со центарот за социјални работи, со судот, односно судијата и потоа се укинува мерката.

Заменик-директорот и одговорниот на стручниот тим истакнаа дека Домот има добра соработка со центрите за социјална работа.

2. Воспитно - поправен дом Скопје

Воспитно-поправната мерка упатување во воспитно-поправен дом спрема малолетните лица од женски пол се извршува во Женското одделение во Казнено-поправната установа „Идризово“- Скопје.

На денот на посетата во Женското одделение во КПУ Идризово, воспитно-поправната мерка ја издржуваа 3 малолетнички сместени во отворениот дел на Женското одделение, кој се состои од четири спални соби од кои една користат малолетничките.

Контактите помеѓу малолетничките и осуденичките се секојдневни, со оглед на фактот дека користат исти простории.

Образовен процес не се спроведува, инструкторска служба не постои, односно нема стручно оспособување со одреден вид занимање.

Нема посебно изработена програма за малолетничките, а дисциплински мерки не се спроведуваат и малолетничките не се осамуваат бидејќи самицата е во затворениот дел од Женското одделение. Поради наведеното малолетничките тука само вербално се советуваат.

Наведено е дека малолетничките не користеле отсутства и викенди, бидејќи потекнувале од семејства во кои нема кој да ги прифати.

Во однос на медицинската заштита, истакнато е дека еден ден во седмицата малолетничките ги посетува лекарот на Установата, но се интервенира и по потреба.

Што се однесува до персоналот, воспитната служба ја сочинува еден воспитувач, а надзорната служба ја сочинуваат осум надзорници.

Контактите со центрите за социјална работа се спроведуваат преку социјалниот работник, вработен во Казнено-поправната установа Идризово.

Во текот на посетата беше разговарано со малолетничките во нивната соба, при што тие истакнаа дека се задоволни од нивниот третман. Сепак, останува впечатокот дека тие се згрижени само физички со обезбедена храна, додека успешното извршување на заводската мерка изостанува, односно оневозможено е воспоставување процес на вистинска ресоцијализација.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА И ПРЕПОРАКИ

Општ е впечатокот дека воспитно-поправната мерка-упатување во воспитно-поправен дом на малолетни лица се извршува со тешкотии, вон стандардите нормирани за ресоцијализација на оваа категорија осудени лица.

Имено, Воспитно-поправниот дом Тетово, во која установа се спроведува оваа заводска мерка се уште функционира во друга казнено-поправна установа и во просторни услови несоодветни за намената. Во овој контекст, дополнителен проблем е фактот што Управата на Домот е во Тетово, а постапувањето со малолетните лица се спроведува во Затворот Скопје.

Исто тка, присутен е впечатокот дека само формално се запазени задолжителните обврски кои се неопходни за успешна социјална адаптација на малолетните лица и нивно интегрирање во општеството по издржувањето на определената мерка. Во овој контекст отсуствува организиран облик на образовни активности, несоодветна здравствена заштита, не се планираат и реализираат спортски активности и конечно, не постои континуиран превоспитен третман.

Посебно загрижува фактот дека во Воспитно-поправниот дом Тетово престојуваат малолетни лица кои немаат извод од матичната книга на родените, што беше утврдено од увидот во Домот во однос на образовниот процес.

За надминување на актуелните состојби и нивно унапредување со цел за законито спроведување на воспитно-поправната мерка упатување во воспитно-поправен дом, сметаме дека е потребно да се имплементираат следните препораки:

1. Дислокација на Воспитно-поправниот дом Тетово од кругот на Затворот Скопје со цел создавање нормални услови за функционирање на ваков вид на установа, согласно пенолошките стандарди.
2. Кадровско екипирање и едукација на вработените како основен предуслов за навремено и законито остварување на процесот на ресоцијализација на малолетните лица.
3. Задолжителна проверка на идентитетот на малолетното лице при неговиот прием, односно обезбедување извод од матичната книга на родени. Доколку тоа не е можно, Домот за ваквиот проблем задолжително да го извести судот кој ја изрекол мерката и надлежниот центар за социјални работи.
4. Донесување воспитно-превоспитна програма за малолетни лица, а особено за малолетните лица од женски пол, со задолжително вградени стандарди за третман на оваа категорија осудени лица, имајќи ги предвид возраста и социјалниот статус.
5. Востановување организиран облик на образование со задолжително водење грижа за видот и предметот на наставата која би се одвивала на мајчиниот јазик на малолетното лице, согласно прописите од областа на образованието.
6. Задолжително спроведување спортски рекреативни активности, како основен предуслов за зачувување на физичкото и менталното здравје на малолетните лица.
7. Подобрување на условите за престој со набавка на потребните средства особено облека, обувки и средства за лична хигиена на малолетните лица.
8. Обезбедување разновидност на храната и задолжителна редовна проверка на исправноста на храната и водата.
9. Востановување евиденција за поднесување поплаки и претставки од малолетните лица до надлежните институции со цел за обезбедување непречено функционирање на инструментите за правна заштита на овие лица.